

DOI 10.53364/24138614_2022_25_2_83
ӘОЖ 338.48 (574)

¹Минуарова Л.Г., магистрант
Ғылыми жетекші: ²Карсыбаев Е. Е., т.ғ.д., профессор
Азаматтық авиация академиясы, Алматы қ., ҚР.

¹E-mail: liza_minuar@mail.ru

²E-mail: erzhlogist@mail.ru

**ӨНІРДЕ ҚАЛААРАЛЫҚ ЖОЛАУШЫЛАР ӘУЕ КӨЛІГІН ДАМУ
МАҚСАТЫНДА ТУРИЗМДІ ЖЕТІЛДІРУ ЖӘНЕ ДАМУ
(ТҮРКІСТАН ОБЛЫСЫ МЫСАЛЫНДА)**

**СОВЕРШЕНСТВОВАНИЕ И РАЗВИТИЕ ТУРИЗМА В ЦЕЛЯХ РАЗВИТИЯ
МЕЖДУГОРОДНОГО ПАССАЖИРСКОГО ВОЗДУШНОГО ТРАНСПОРТА В
РЕГИОНЕ (НА ПРИМЕРЕ ТУРКЕСТАНСКОЙ ОБЛАСТИ)**

**IMPROVEMENT AND DEVELOPMENT OF TOURISM FOR THE
DEVELOPMENT OF INTERCITY PASSENGER AIR TRANSPORT IN THE REGION
(ON THE EXAMPLE OF THE TURKESTAN REGION)**

Аңдатпа. Мақалада ішкі туризмді дамытудың маңыздылығы мен Түркістан қаласының рөлі қарастырылады. Оның халықаралық, туристік және аймақтық контекстегі ерекшеліктері. Түркістан облысының статистикасы және бүгінгі күнгі жағдайы.

Түйін сөздер: қалааралық жолаушылар, туризм, Түркістан облысы, Жібек жолы, Қожа Ахмет Яссауи, әуе көлігі.

Аннотация. В статье рассматривается важность развития внутреннего туризма и роль города Туркестан. Его особенности в международном, туристическом и региональном контексте. Статистика туркестанской области и его состояние на сегодняшний день.

Ключевые слова: междугородные пассажиры, туризм, Туркестанская область, Жибек жолы, Ходжа Ахмед Яссауи, воздушный транспорт.

Abstract. The article discusses the importance of the development of domestic tourism and the role of the city of Turkestan. Its features in the international, tourist and regional context. Statistics of the Turkestan region and its current state.

Key words: intercity passengers, tourism, Turkestan region, Zhibek zholy, Khoja Ahmed Yasawi, air transport.

Кіріспе. Қазақстан Республикасындағы саяхат индустриясы мемлекеттік экономиканы индустриялық-инновациялық қалыптастырудың басым бағыттарының бірі болып табылады. Қазақстанның белгілі бір экономикалық және бірегей табиғи әлеуетке ие екенін назарға ала отырып, мемлекеттің туризмнің алуан түрлерін: сауықтыру, мәдени-танымдық, экстремалды, іскерлік, экологиялық және т. б. дамыту үшін барлық мүмкіндіктері бар.

Мемлекет үшін кіру туризмін қалыптастыру маңызды екені белгілі. Бұл кіріс туризмінің экономикалық тұрғыдан бірнеше жағымды жақтары бар екендігімен түсіндіріледі, олардың ішінде:

- жолдамаларды сату есебінен және баратын елде ұсыныстар мен өнімдерді сатып алу есебінен шетелдік ақша бірліктері түрінде елге ақша қаражатының түсуі;

- мемлекетте қонақ үй секторын қалыптастыруды көтермелеу;
- қалыптасқан туризм инфрақұрылымын дамытуды ынталандыру;
- туризммен сабақтас салаларды дамыту;
- қосымша жұмыс аймақтарын құру;

Қазақстан Еуропадан Азияға, Қытайдан Ресей Федерациясына желілердің қиылысында қолайлы орналасуының арқасында Жібек жолының бір бөлігі және Еуразияның жүрегі болып саналады. Бүгінгі таңда ЮНЕСКО/ЮНВТО және "Жібек жолы мұрасы дәліздері үшін туризмді дамыту стратегиясы" Дүниежүзілік туристік ұйымымен Қазақстан, Қырғызстан және Қытай арқылы, ал келесі – Тәжікстан, Өзбекстан және Қазақстан арқылы өтетін бірлескен жоспарды іске асыруға ерекше қызығушылық білдірілуде. Осы халықаралық жоспарларға жәрдемдесу оларды жасаушыларға мемлекеттің мүмкіндіктерін барынша пайдалана отырып, сондай-ақ оның мәдени және табиғи мұрасын барынша сақтай отырып, өз өңірінің иммиграциялық туризмін қалыптастыруды басқарудың ең үздік стратегиясын қалыптастыруға мүмкіндік береді.

Негізгі бөлім. Түркістан қаласы-көп жылдық тарихы бар Қазақстанның ежелгі елді мекендерінің бірі. Ұлы Жібек жолының ежелгі керуен жолында қолайлы географиялық орналасуы, сонымен қатар діндарлардың ұлы сопылық ақын және уағыздаушы Қожа Ахмет Яссауидің кесенесіне зиярат ету орны оның дамуына және жанданған саудасына ықпал етті.

Түркістан қаласына Қазақстанның ғана емес, бүкіл Орталық Азия өңірінің рухани, мәдени, тарихи және туристік өмірінде елеулі мән берілген.

Түркістан қаласын орналастыру

1. Халықаралық мәтінмен

Қазақстанның, сондай-ақ Түркістан қаласының айрықша географиялық орналасуы "Жібек жолының экономикалық белдеуін" қалыптастыру жобасынан пайда алуға мүмкіндік береді, өйткені Еуропа мен Азия арасындағы жүктерді қоса алғанда, сауда ағындарының елеулі үлесі Қазақстан аумағы бойынша ағып өтеді.

Бұрын тек Теңіз бойынша ғана орындалған сауда өзара байланыстары, бүгінгі күні барлығы әуе және теміржол қатынасы қабілеттеріне көбірек сүйенеді. Қазақстан тұтастай алғанда және Түркістан қаласы Шығыс пен Батыс арасындағы сауда маршруттарында табысты орналасқан.

Экономикалық бірлестік Еуразиялық экономикалық одақ (ЕАЭО) шеңберінде Қазақстанның Ресей Федерациясымен, Қырғызстанмен, Беларусьпен, сондай-ақ Армениямен бірлескен жұмысы да жаңа Жібек жолының мүмкіндіктерін кеңейтеді.

2. Туристік мәтінмен

Ортағасырлық сәулет өнерінің ерекше ескерткіштерінің бірі-Түркістан қаласындағы Қожа Ахмет Яссауи кесенесі .

Қожа Ахмет Яссауи кесенесінің құрылымы-әр түрлі үй-жайлардан тұратын, нақты әрі үйлесімді жоспары бар ерекше құрылыс: Бас холл (қазанлық), ғибадатхана(гурхана), мешіт, кітапхана (ютапхана), жиналыс залы (үлкен және Кіші Ақсарай), асхана (асхана), кезбе адамдарға арналған тұрғын үй (худжа).

Ескерткіштердің мәдени, тарихи және рухани маңыздылығымен қатар, сәулет ескерткіштері де нақты экономикалық мәнге ие екені даусыз. Орталық Азия аумағында Ұлы Жібек жолының туристік бағытын қалпына келтіру экономикалық дамуға серпін береді.

Туристік жол Өзбекстан Республикасында, Хорезм оазисінің інжу-маржандары-Хиуа қаласынан басталады. Одан әрі маршрут Бұхара, Навои, Самарқанд, Жизақ, Ташкент сияқты Орталық Азия қалалары арқылы өтеді және Қазақстан Республикасында өз жалғасын табады.

3. Өңірлік мәтінмен

Қазақстанның оңтүстік бөлігінде шоғырланған архитектуралық монументтері жоғарыда аталған бағыттың лайықты жалғасы болып табылады.

Мұнда Республикалық маңызы бар Шымкент қаласы, Сайрам ауылы - Қожа Ахмет Яссауи сопысының туған жері, "Ордабасы" ұлттық тарихи – мәдени қорық аймағы, Домалақ Ана кесенесі, Бәйдібек Ата кесенесі, Отырар қаласы, ортағасырлық философ Әл-Фараби, астроном және математик Аббас Жаухари, лингвист және географ Исхак Әл-Фараби, Арыстан баб кесенесі, Гаухар ана кесенесі, Қожа Ахмет Яссауидің қызы, Үкаш Ата кесенесі және құдығы сияқты ғалымдардың Отаны орналасқан, Сауран қаласы, Қаратау мемлекеттік табиғи қорығы.

Сонымен қатар Түркістанда Қожа Ахмет Яссауи атындағы Халықаралық қазақ-түрік университеті - Орталық Азиядағы ең ірі жоғары оқу орны орналасқан.

Жоғарыда аталған ортағасырлық мәдениет ескерткіштерінің Түркістан қаласында және оған іргелес аумақта болуы Қазақстан Республикасының осы өңірінде туристік кластерді қалыптастыру үшін үлкен мүмкіндіктерді ашады.

Қазақстан Республикасы Президентінің Оңтүстік Қазақстан облысының орталығын Шымкент қаласынан Түркістан қаласына көшіру туралы Жарлығымен, ал Оңтүстік Қазақстан облысы Түркістан облысы болып қайта аталды, бұл Түркістан қаласының бас жоспарының тұжырымдамасын әзірлеу үшін негіз болды.

Осы Тұжырымдаманың негізгі мақсаттары мәдени-тарихи мұраның сақталуын қамтамасыз ететін қаланы одан әрі дамытудың негізгі бағыттарын белгілеу; қаланы Түркістан облысының әкімшілік-іскерлік орталығы, Қазақстанның рухани, мәдени және туристік орталығы ретінде жалпыға танылған әлемдік туризм және қажылық орталықтары деңгейінде дамыту болып саналады.

Бұл жобادا аумақтық құрылым түрлері қаралды. Барлық баламаларда есептік және болжамды кезеңге өзгермейтін деректер белгіленген:

1. Қаланың сәулет-жоспарлау ұйымы
2. Экономикалық кешеннің тұрақты дамуын қамтамасыз ету
3. Көлік инфрақұрылымын дамыту (әуе және жүрдек теміржол)
4. Тұжырымдама инфрақұрылымды қалыптастыру

Ауданда Түркістан қаласын дамыту бойынша айтарлықтай жұмыстар атқарылуда. Президенттің тапсырмасымен келісе отырып, 2019 жылы 23 нысанның құрылысы басталды, қазіргі уақытта әкімшілік-іскерлік орталықта он төрт нысанның құрылысы аяқталды.

Сонымен қатар халықаралық деңгейдегі әуежай салынды. Әуежайдың жаңа ғимараты сопылық ортағасырлық ұлы ақын Қожа Ахмет Ясауидің құрметіне "Хазірет Сұлтан" деп аталады. Түркістан қаласының әуежайы халықаралық стандарттарға сәйкес жобаланған. Жолаушылардың жайлылығы мен қауіпсіздігін еуропалық стандарттарға және IATA стандарттарына сәйкес қамтамасыз ету үшін терминал қауіпсіздік пен күзеттің барлық қажетті талаптарымен жабдықталған. Өткізу қабілеті сағатына 450 жолаушыны құрайды. Түркістан қаласының әуежайы әуе көлігімен жолаушылар, багаж, пошта, жүк тасымалдарын қамтамасыз етумен, әуе кемелерін әуе жүктерімен қамтамасыз етумен және қосымша қызметтермен қамтамасыз етумен байланысты жұмыстар мен қызметтердің барлық кешенін дайындайды және іске асырады.

Облыс әкімдігінің мәліметтеріне сәйкес, Түркістан облысының жалпы өңірлік өнімі 2020 жылы 2 трлн теңгеге жетті. 2018 жылмен салыстырғанда өсу қарқыны 25% - ға өсті. Өткен жылдың қорытындысы бойынша өнеркәсіп өнімінің көлемі 535,2 млрд теңгені құрады. Индустрияландыру картасы аясында 2020 жылы 8,6 млрд теңге сомасына 14 жоба іске қосылды, 1620 жұмыс орны құрылды.

Түркістан облысы құрылғаннан бері екі жыл ішінде өңірге 3,5 млрд теңге инвестиция түсті. Бұл 2008 жылмен салыстырғанда 27 есе көп. Жеке трейдерлер қаражаты есебінен Түркістанда бірқатар жобалар жүзеге асырылды. Жақында жаңа халықаралық әуежай пайдалануға берілді. Әзірет Сұлтан әуежайынан Нұр-сұлтан және Алматы қалаларына әуе рейстері орындалады. Қазақстанның басқа қалаларына, шетелге, соның ішінде Ыстамбұлға рейстер ашылды.

Қорытынды. Осы уақыттан бастап, Түркістан облыс орталығына айналғандай, мұнда құрылыс қарқыны төмендемейді. Көне қалашық екі бағыт бойынша қалыптасуда: мәдени-рухани орталық және әкімшілік-іскерлік орталық.

Қазіргі уақытта Түркістан облысын дамыту бойынша көптеген жұмыстар атқарылды. "Керуен-сарай" туристік кешені, Хазірет Сұлтан халықаралық әуежайы, лотос түріндегі су бұрқағы, Арбат және т.б. салынды.

Бұл мүмкіндіктер орасан зор. Түркістанның дамуына, жаңа нысандардың салынуына, өмір сүру қолайлығының артуына қарай бұл сан еселеп өсіп, ұлғаятын болады. Түркістан облысының әкімі Өмірзақ Шөкеев туризмді облыстың болашағы зор саласы ретінде қарастырамыз.

Құрылыс аяқталғаннан кейін Түркістан Облыстың абаттандырылған, жасыл, таза мәдени орталығына айналады.

Пайдаланылған әдебиеттер тізімі

1. Әділет [Электрондық ресурс] Қазақстан Республикасы нормативтік құқықтық актілерінің ақпараттық-құқықтық жүйесі // Түркістан қаласын түркі әлемінің мәдени-рухани орталығы ретінде дамыту жөніндегі бас жоспар; Астана, 2018. Кіру режимі: <https://adilet.zan.kz/rus/docs/U1800000762>

2. Stat.gov.kz сайты [Электрондық ресурс] Қазақстан Республикасы Стратегиялық жоспарлау және реформалар агенттігі Ұлттық статистика бюросы / 06.08.2018. -Кіру режимі: <https://stat.gov.kz/region/20243032?lang=ru>

3. Gov.kz сайты [Электрондық ресурс] Түркістан облысының әкімдігі // Түркістан обл. әкімі Ө.Е.Шөкеевтің 2020 ж. атқарылған жұмыстар бойынша халық алдындағы есебі,

19.02.2021. -Кіру режимі:

<https://www.gov.kz/memleket/entities/ontustik/press/events/details/6235?lang=kk>

4. Turkistan International Airport [Электрондық ресурсы] - Кіру режимі: <https://tia.com.kz/>.

References

1. Adilet [Elektronдық resýrs] Qazaqstan Respyblikasy normativtik quyqytyq aktileriniń aqparattyq-quyqytyq júesi // Túrkitan qalasyń túrki áleminiń mádeni-rýhani ortalyǵy retinde damytý jónindegi bas jospar; Astana, 2018. Kirý rejimi: <https://adilet.zan.kz/rus/docs/U1800000762>

2. Stat.gov.kz saity [Elektronдық resýrs] Qazaqstan Respyblikasy Strategualyq josparlaý jáne reformalar agenttigi Ulttyq statistika býrosy / 06.08.2018. -Kirý rejimi: <https://stat.gov.kz/region/20243032?lang=ru>

3. Gov.kz saity [Elektronдық resýrs] Túrkitan oblysynyń ákimdigi // Túrkitan obl. ákimi Ó.E.Shókeevtiń 2020 j. atqarylǵan jumystar boıynsha halyq aldyndaǵy esebi, 19.02.2021. -Kirý rejimi: <https://www.gov.kz/memleket/entities/ontustik/press/events/details/6235?lang=kk>

4. Turkistan International Airport [Elektronдық resýrs] - Kirý rejimi: <https://tia.com.kz/>.

DOI 10.53364/24138614_2022_25_2_87

ӘӨЖ 316.4

ҒТАХР 04.21.51

Ляпбаева Н.И.

Әлеум.ғ.к., асс. профессор, Логистика және көлік академиясы,
Қазақстан, Алматы қ., ҚР.

E-mail: lyapbai-n@mail.ru

ӘЛЕУМЕТТІК ҚАУІПСІЗДІК ҰҒЫМЫ ЖӘНЕ КӨЛІКТЕГІ ӘЛЕУМЕТТІК ҚАУІПСІЗДІКТІҢ КЕЙБІР МӘСЕЛЕЛЕРІ

ПОНЯТИЕ "СОЦИАЛЬНАЯ БЕЗОПАСНОСТЬ" И НЕКОТОРЫЕ ВОПРОСЫ СОЦИАЛЬНОЙ БЕЗОПАСНОСТИ НА ТРАНСПОРТЕ

THE CONCEPT OF SOCIAL SECURITY AND SOME ISSUES OF SOCIAL SECURITY IN TRANSPORT

Аңдатпа. Ұсынылып отырған ғылыми мақалада "әлеуметтік қауіпсіздік" ұғымына талдау жасалып, көліктегі әлеуметтік қауіпсіздіктің кейбір мәселелері қарастырылады. Алдымен жалпы әлеуметтік қауіпсіздіктің теориялық мәселелерінің маңызды тұстарына тоқтала отырып, зерттеушілер көліктегі әлеуметтік қауіпсіздіктің кейбір маңызды аспектілерін атап көрсетеді. Өйткені, қоғамдық маңыздылығы деңгейі бойынша көлік қоғамдық қатынастар жүйесінде жетекші орындардың бірін иемденеді. Көлік қызметін елдің барлық халқы дерлік пайдаланады. Қауіпсіздік - күрделі әлеуметтік құбылыс, ол құрылымы жағынан алғанда да көпжоспарлы және көп қырлы болып келеді, қоғамда да әр түрлі жағдайда көрініс береді. Сонымен бірге әр түрлі әлеуметтік субъектілердің қарым-қатынастарындағы қарама-қайшы мүдделерді де көрсетеді. Мәселен, олардың бірі өзінің қауіпсіздігін басқалардың тарапынан, бірақ олардың, яғни басқа адамдардың, топтардың, халықтардың мүддесімен санаспай қамтамасыз еткісі келеді, ескі және эгоистік көзқарастар тұрғысынан ойланады, сөйтіп тіпті заңдарды да елемеуге тырысатын жағдайлар ұшырасады. Әсіресе, қазіргідей арта түскен жаһандану жағдайында қауіпсіздік алдыңғы орындардың біріне шықты. Көлікке мінген адамдардың қауіпсіздігіне төніп тұрған қатерлердің қазіргі